

พุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์

Buddhism And Science

Review Book

บทความวิจารณ์

อนิรุทธิ์ ส่งศรี

Anirut Songsri

อาจารย์ประจำสาขาวิทยาศาสตร์คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย

Lecturer, Department Of Science, Faculty Of Science And Technology, Rajamangala University Of

Technology Srivijaya

E-mail.com.: anirut.s@rmutsv.ac.th

ชื่อหนังสือ Buddha and Science.

ผู้เขียน คณาจารย์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปีที่พิมพ์ 2560

พิมพ์ครั้งที่ 1

จำนวนหน้า 368.

บทนำ

หนังสือที่จะนำมาวิจารณ์ เรื่อง “พุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์” เขียนโดยคณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นี้ มีทั้งหมด 8 บท มีทั้งหมด 368 หน้า ด้วยวัตถุประสงค์ที่ผู้เขียนพยายามพัฒนาเนื้อหาวิชาพุทธศาสนาประยุกต์และพัฒนารูปแบบเอกสารการสอนน่าสนใจต่อการศึกษาและเพื่อเสริมสร้างทักษะคณาจารย์ในด้านวิชาการอย่างมีคุณภาพ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ เบื้องต้นเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์เปรียบเทียบพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ วิวัฒนาการของโลก จักรวาล และมนุษย์ในพระพุทธศาสนา ทฤษฎีวิวัฒนาการในทางวิทยาศาสตร์ พระพุทธศาสนากับทฤษฎีสัมพันธภาพและทฤษฎีควอนตัมฟิสิกส์ ทศณะของนักวิทยาศาสตร์ที่มีต่อพระพุทธศาสนา ผลกระทบระหว่างวิทยาศาสตร์และประยุกต์วิทยากับพระพุทธศาสนา มุ่งหมายให้ศึกษาเปรียบเทียบความหมาย ลักษณะ ขอบข่ายและวิธีการแสวงหาความจริงของพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ คงอำนวยการประโยชน์เชิงวิชาการด้านวิทยาศาสตร์และพุทธศาสตร์แก่คณาจารย์ นิสิต นักศึกษา และประชาชนผู้ที่สนใจ ตลอดไป

ผู้วิจารณ์มีความสนใจที่จะเลือกหนังสือเรื่องนี้มาวิจารณ์เพราะมีประโยชน์ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้หรือต่อยอดองค์ความรู้ในทางวิชาการ ในด้านหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและเนื้อหาวิทยาศาสตร์ ซึ่งมีความสอดคล้องกันสามารถนำมาประยุกต์ธรรมกับวิทยาศาสตร์โดยมีการเปรียบเทียบการแสวงหาความจริงของของชีวิตตามแนวพุทธศาสนาและการหาความรู้และความจริงในปรากฏการณ์ธรรมชาติตามแนววิทยาศาสตร์

เนื้อหาโดยย่อ

หนังสือเรื่องพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์มีเนื้อหาทั้งหมด 8 บท ดังนี้ (Faculty of Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 2017, pp.1-315)

บทที่ 1 หลักการเบื้องต้นเกี่ยวกับพุทธศาสนา หลักการทางพระพุทธศาสนาคือหลักทางจิตใจของมนุษย์ ส่วนหลักการทางวิทยาศาสตร์คือหลักทางวัตถุ ซึ่งจะต้องไปพร้อมกันอย่างประสานกลมกลืน คนที่รู้ทั้งสองศาสตร์เป็นคนฉลาด เฉลียว ศาสนาคือคำสอน พุทธ คือผู้รู้ รู้ด้วยอะไร รู้ด้วยปัญญา แก่นแท้ในพระพุทธศาสนา จึงไม่พ้นปัญญา เพราะพระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง ไม่ว่าจะเป็นอริยสัจ 4 ไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง และ อนัตตา ล้วนแล้วแต่ เป็นเรื่องของปัญญา คือมีปัญญา

บทที่ 2 หลักการเบื้องต้นเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์เป็นศาสตร์ว่าด้วยการศึกษาปรากฏการณ์ธรรมชาติจากการสังเกตและพิสูจน์ ทดลองแล้วตั้งเป็นกฎหรือหลักการขึ้นมา โดยการศึกษาจะต้องจัดเป็นระบบ ขั้นตอนที่สามารถทดสอบ และพิสูจน์เพื่อค้นหาความจริงเชิงประจักษ์ได้ ทั้งความรู้ทางวิทยาศาสตร์ได้มาด้วยความพยายามของมนุษย์ ที่ใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ การสังเกต สำนวนตรวจสอบ ศึกษาค้นคว้าอย่างเป็นระบบและการสืบค้นข้อมูล จึงกล่าวได้ว่าวิทยาศาสตร์เป็นศาสตร์ที่มีลักษณะที่มีความเป็นสากลและมีความตรงไปตรงมามีความสอดคล้องและสามารถตรวจสอบได้จริงและจากลักษณะของวิทยาศาสตร์นี้เอง ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่เพิ่มพูนตลอดเวลาและสืบทอดต่อเนื่องกันเป็นเวลายาวนาน

บทที่ 3 เปรียบเทียบพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ พระพุทธศาสนาคือการศึกษามากกว่าไตรสิกขา คือศีล สมาธิ ปัญญา ส่วนวิทยาศาสตร์เน้นการเรียนรู้เกี่ยวกับ ธรรมชาติ โดยเฉพาะมนุษย์ใช้กระบวนการสังเกต การสำรวจทดสอบ การทดลองเกี่ยวกับปรากฏการณ์ ธรรมชาติและนำผลมาจัดระบบหลักการแนวคิดทฤษฎี สุดท้ายเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา มีกระบวนการในการแสวงหาความจริงโดยมองผ่านหลักในกาลามสูตรและหลักอริยสัจ 4 ส่วนวิทยาศาสตร์มีกระบวนการในการแสวงหาความจริง 5 อย่าง คือ กำหนดขอบเขตปัญหา ตั้งสมมติฐาน ทดลอง วิเคราะห์ และสรุปผลแห่งความจริงที่ค้นพบแล้ว

บทที่ 4 วิวัฒนาการของโลก จักรวาล และมนุษย์ในพระพุทธศาสนา การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ตั้งแต่สมัยที่กัปบังเกิดขึ้น แล้วพรหมก็ลงมากินวันดินจนกลายเป็นมนุษย์ในยุคต้นกัป พระพุทธศาสนาก็มีคำสอนที่ได้บอกเอาไว้ว่า มนุษย์นั้นมิได้เกิดมาจากสัตว์เดรัจฉานอย่างที่คุณวิทยาศาสตร์พากันคิดกัน พระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นแสดงสิ่งใดก็ตาม ทรงให้เล็งเห็นแล้วว่าเป็นประโยชน์ ดังนั้น การที่ทุกท่านได้มาศึกษาจักรวาลวิทยา นี้ หากศึกษาเพียงเพื่อยุ่ไม่เกิดประโยชน์อันใดเลย ซ้ำยังเป็นการผิดพุทธประสงค์ แต่ถ้าศึกษาแล้วเกิดความเบื่อหน่าย เห็นทุกข์ภัยในวัฏสงสาร ไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีก ซึ่งจะเป็นการได้ประโยชน์จากการศึกษาวิชานี้มากกว่า

บทที่ 5 ทฤษฎีวิวัฒนาการในทางวิทยาศาสตร์ เมื่อพูดถึงเรื่องของสสารและพลังงาน พูดถึงมวลที่ไอแซกนิวตันพูดถึงนั้นมักมีขนาดที่ใหญ่ เช่น โลก ดวงจันทร์ หรือขนาดเล็กที่ตาเรามอง ในพุทธศตวรรษที่ 24 ควอนตัมกลศาสตร์ อธิบายโครงสร้างของอะตอม นิวเคลียสของอะตอม โดยที่มวลสามารถถูกเปลี่ยนไปเป็นพลังงานได้ และพลังงานก็เปลี่ยนกลับมาเป็นมวลได้เช่นกัน ได้มีการทดลองพิสูจน์แล้ว เช่น รั้งสีแกมมาซึ่งเป็นคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าชนิดหนึ่งที่มีพลังงานสูง เมื่อรั้งสีแกมมาวิ่งเข้าไปสู่สนามไฟฟ้าภายในอะตอมของธาตุหนักที่มีนิวเคลียสใหญ่ๆ รั้งสีแกมมาจะกลายเป็นอนุภาค 2 ตัว คือ อิเล็กตรอนและ โพสิตรอน เราเรียกกระบวนการนี้ว่า Pair Production

บทที่ 6 พระพุทธศาสนากับทฤษฎีสัมพัทธภาพและทฤษฎีควอนตัมฟิสิกส์ “พระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ เพราะว่าต่างฝ่ายต่างมุ่งแสวงหาความจริงเกี่ยวกับดินแดนธรรมนิยามหรือกฎธรรมชาติด้วยวิทยาศาสตร์แสวงหาอาจไม่ตรงกับดินแดนแห่งความจริงในพระพุทธศาสนา เมื่อนำความจริงที่แต่ละฝ่ายค้นพบมาปะติดปะต่อกัน การใช้ประโยชน์จากวิทยาศาสตร์อย่างรู้เท่าทันข้อจำกัดของวิทยาศาสตร์ ในขณะเดียวกัน ก็ประยุกต์ใช้ภาษาและทฤษฎีวิทยาศาสตร์มาประกอบ การอธิบายธรรม ตัวอย่างเช่นใช้ทฤษฎีอะตอมประกอบการอธิบายคำสอนเรื่องอนัตตาในพระพุทธศาสนา โครงสร้างของอะตอมสนับสนุนเรื่องอนิจจตาและทุกขตา ส่วนอนุภาคที่เล็กสนับสนุนเรื่องอนัตตา ตามแนวคำสอนในพระพุทธศาสนา

บทที่ 7 ทศนะของวิทยาศาสตร์ที่มีต่อพระพุทธศาสนา วิทยาศาสตร์ซึ่งมีขอบข่ายสุดอยู่ที่แดนกายจึงเห็นต่างกับพระพุทธศาสนาส่วนพระพุทธศาสนามีขอบข่ายและวิธีการรับรู้เลยแดนกายเข้าไปถึงแดนใจในการศึกษาพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ให้เข้าใจดียิ่งขึ้น วิทยาศาสตร์คือระบบการแสวงหาความรู้ความจริงที่อิงเหตุผลเป็นหลัก มีระบบ ตามวิธีทางวิทยาศาสตร์เป็นสิ่งที่ดีแต่วิทยาศาสตร์ก็มีขอบเขตจำกัด มีความ

ต้องการจำเป็นอีกหลายสิ่งทีวิทยาศาสตร์ไม่สามารถให้ได้ส่วนที่เหลือโดยเฉพาะทางด้านความบริสุทธิ์ แห่งชีวิต จิตใจมีอยู่ในทัศนะแห่งคำสอนในทางพระพุทธศาสนา

บทที่ 8 ผลกระทบวิทยาศาสตร์และประยุกต์วิทยากับพระพุทธศาสนา ตลอดเวลาหลายพันปีที่ผ่านมา มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างกลมกลืนได้ แต่ในช่วงระยะเวลาอันสั้นเพียงไม่กี่ร้อยปี มนุษย์สามารถทำลายล้างธรรมชาติได้ มนุษย์จึงเป็นทั้งผู้สร้าง ผู้รักษาและผู้ทำลาย คำถามที่สำคัญสำหรับศตวรรษที่ 21 คือ มนุษย์จะอาศัยภูมิความรู้ที่สั่งสมกันมา เพื่อนำปรับเปลี่ยนตนเองให้สามารถเป็นผู้ฟื้นฟูธรรมชาติได้หรือไม่ การปรากฏตัวขึ้นบนเวทีโลกของ ขบวนการเคลื่อนไหวสีเขียว เป็นเครื่องพิสูจน์อย่างหนึ่งได้ว่า มนุษย์เราในปลายศตวรรษที่ 20 เริ่มมี จิตใจที่เต็มไปด้วย “เหตุผลทางนิเวศ” มากขึ้น คือ มีความสำนึก และความตื่นตัวเกี่ยวกับวิกฤตการณ์ ทางสิ่งแวดล้อม รวมทั้งมีโลกทัศน์ใหม่ที่เต็มไปด้วยความห่วงใยในชีวิตธรรมชาติบนผืนโลกใบนี้

สรุปประเด็นเนื้อหาเป็นแผนผัง

การแสวงหาความจริงตามหลักพุทธศาสนา

การแสวงหาความจริงตามหลักวิทยาศาสตร์

บทวิจารณ์

หนังสือเรื่องพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์เล่มนี้ ได้กล่าวพรรณนาถึงจุดมุ่งหมายให้ศึกษาการเปรียบเทียบความหมายลักษณะข้อบ่งชี้และวิธีการแสวงหาความจริงของพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ โดยผู้เขียนได้ทำการวิเคราะห์จากผลงานการเขียนเป็นฐานข้อมูลเป็นหลักซึ่งมีจุดที่เห็นด้วยและตั้งข้อสังเกตของ

หนังสือเล่มนี้ จากเนื้อหาบทความที่ปรากฏนี้ทำให้ผู้วิจารณ์มีความประสงค์ในการเสนอข้อวิจารณ์ 2 ประเด็นสำคัญ คือ แนวคิดที่ผู้วิจารณ์เห็นด้วย และแนวคิดที่ผู้วิจารณ์ตั้งข้อสังเกต ซึ่งเป็นประเด็นในมุมมองของผู้อ่านที่มีความสนใจในประเด็นนี้

1. แนวคิดที่ผู้วิจารณ์เห็นด้วย

ประเด็นที่ศึกษา 1 การเรียบเรียงเนื้อหา (pp. 1-315) มุ่งหมายให้ศึกษาการเปรียบเทียบความหมาย ลักษณะ ขอบข่ายและวิธีการแสวงหาความจริงของพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ พระพุทธศาสนากับทฤษฎีวิวัฒนาการ พระพุทธศาสนากับทฤษฎีสัมพัทธภาพ พระพุทธศาสนากับทฤษฎีควอนตัมฟิสิกส์ ทศนะของนักวิทยาศาสตร์ที่มีต่อพระพุทธศาสนา และผลกระทบระหว่างวิทยาศาสตร์และประยุกต์วิทยากับพระพุทธศาสนา ทำให้ผู้ศึกษาสามารถเปรียบเทียบกระบวนการแสวงหาความจริงของพระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์

ผู้วิจารณ์เห็นว่ามีส่วนที่เหมาะสม พิจารณาเนื้อหาระหว่างพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์ถูกจัดลำดับเรียบเรียงโดยเน้นการวิเคราะห์แนวคิดหลัก รูปแบบการนำเสนอและสอดคล้องระหว่างพุทธศาสนากับวิธีคิดทางวิทยาศาสตร์การเรียบเรียงในส่วนนี้มีเป้าหมายเพื่อดึงความสนใจ มักอ้างอิงถึงการที่พุทธศาสนาเน้นเหตุผล การพิสูจน์และการทดลองด้วยตนเอง ซึ่งคล้ายกับวิทยาศาสตร์ การเรียบเรียงเนื้อหาพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ มักมีโครงสร้างที่ชัดเจน คือ เริ่มด้วยปัญหา อธิบายแนวคิด เปรียบเทียบ สรุปผล การจัดเรียงเนื้อหา มีเป้าหมายเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจว่าพุทธศาสนาเน้นด้านจิตใจและวิทยาศาสตร์เน้นโลกภายนอก แต่ทั้งสองสามารถเกื้อกูลกันได้ในกระบวนการแสวงหาความจริงและการพัฒนามนุษย์อย่างสมดุล

ประเด็นที่ศึกษา 2 การอธิบายหลักธรรมและวิทยาศาสตร์ (p. 121) ในการแสวงหาความจริงตามพุทธศาสนา คือ หลักกาลามสูตรและหลักอริยสัจ 4 ส่วนวิทยาศาสตร์มีกระบวนการในการแสวงหาความจริง 5 อย่างคือ กำหนดขอบเขตปัญหา ตั้งสมมติฐาน ทดลอง วิเคราะห์ และสรุปผลแห่งความจริงที่ค้นพบแล้ว

ผู้วิจารณ์เห็นว่ามีการอธิบายหลักธรรมกับวิทยาศาสตร์เน้นเหตุผลและการพิสูจน์ด้วยตนเอง โดยพุทธศาสนาสอนให้อย่าเชื่อเพราะคำบอกเล่า คือ หลักกาลามสูตร และเน้นการปฏิบัติเพื่อเห็นผลด้วยตนเอง ซึ่งคล้ายกับกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ที่เน้นการทดลองและพิสูจน์ผลอย่างเป็นระบบ พุทธศาสนาสอนให้ยอมรับการเปลี่ยนแปลงเรื่อง "อนิจจัง" คือความไม่เที่ยง เช่นเดียวกับวิทยาศาสตร์ที่ยอมรับว่าพลังงานสามารถเปลี่ยนสถานะได้ตลอดเวลา ทำให้พุทธศาสนามักได้รับการยกย่องว่า "เข้ากับวิทยาศาสตร์" ได้มากกว่าศาสนาอื่น ๆ โดยเฉพาะในโลกตะวันตก

ประเด็นที่ศึกษา 3 การเปรียบเทียบทัศนะที่สำคัญของพระพุทธศาสนากับทัศนะที่สำคัญวิทยาศาสตร์ (p. 264) เนื้อหาเปรียบเทียบให้เห็นการศึกษาทัศนะของนักวิทยาศาสตร์ตามความรู้ในทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งมีแดนในการแสวงหาความรู้ความจริงของธรรมชาติเน้นในทางด้านวัตถุ ส่วนทัศนะในทางพระพุทธศาสนาก็คงความเป็นทัศนะตามความรู้ในทางพระพุทธศาสนาซึ่งมีแดนในการแสวงหาความรู้ความจริงของธรรมชาติเน้นในทางด้านจิตใจ

ผู้วิจารณ์เห็นด้วยเพราะการเปรียบเทียบทัศนะของพระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์ทำให้เห็นว่าทั้งสองมีจุดร่วมในด้านเหตุผลและการแสวงหาความจริง แต่ต่างกันเป้าหมาย วิธีการ และระดับของความจริงที่ให้ความสำคัญ การพยายามผสมผสานโดยไม่เข้าใจความแตกต่างอาจนำไปสู่การบิดเบือนทั้งสองด้าน อย่างไรก็ตาม หากใช้ทั้งสองอย่างให้สอดคล้อง เช่น ใช้วิทยาศาสตร์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต และใช้พุทธธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพจิต ก็จะเป็นประโยชน์ต่อมนุษยชาติอย่างแท้จริง

2. แนวคิดที่ผู้วิจารณ์ตั้งข้อสังเกต

ผู้วิจารณ์มีแนวคิดตั้งข้อสังเกตกับผู้เขียนหนังสือนี้อยู่หลายประเด็น แต่มีประเด็นที่สำคัญซึ่งสรุปได้ดังนี้

ประเด็นที่ศึกษา 1 ทฤษฎีวิวัฒนาการในทางวิทยาศาสตร์ (p 206) จากการพูดถึงปฏิกิริยา pair production ซึ่งเป็นปฏิกิริยาที่พลังงานของคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าพลังงานสูงวิ่งผ่านนิวเคลียสของธาตุหนักทำให้เกิดอนุภาคสองอนุภาค หมายถึงพลังงานสามารถเปลี่ยนเป็นมวล มวลสามารถเปลี่ยนเป็นพลังงาน ผู้เขียนน่าจะอธิบายเปรียบเทียบกับพระพุทธศาสนาที่อ้างอิงจากพระไตรปิฎกถึงกระบวนการที่พระพุทธเจ้าได้อธิบายไว้เพื่อนำมาเปรียบเทียบ เช่น การเปลี่ยนภพภูมิ ซึ่งจะสอดคล้องกับการพลังงานสามารถเปลี่ยนเป็นมวล มวลสามารถเปลี่ยนเป็นพลังงาน

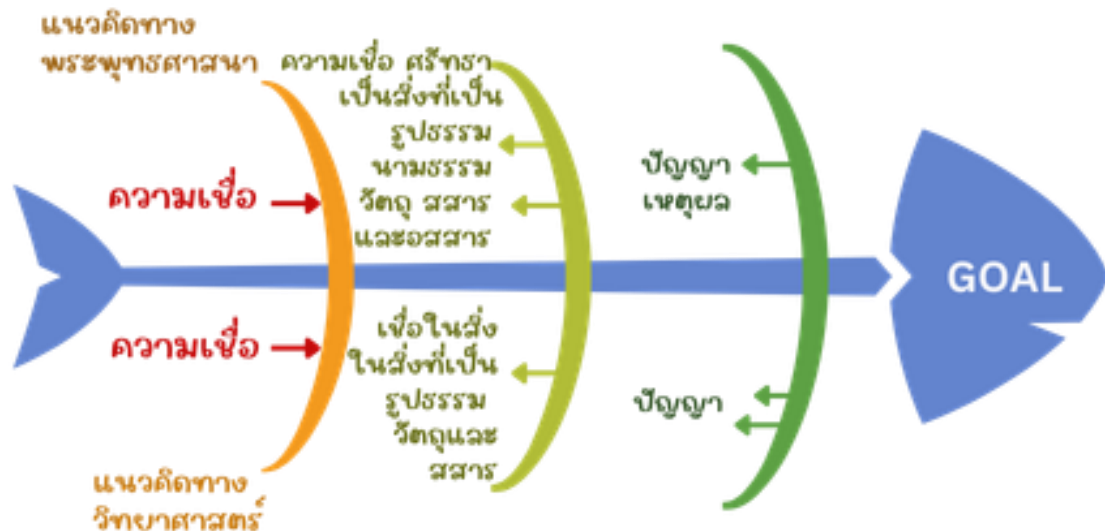
ผู้วิจารณ์เห็นว่าในส่วนของการอธิบายคำศัพท์ทางวิทยาศาสตร์ pair production คือการเปลี่ยนพลังงานเป็นมวล ยังไม่มีประเด็นของการเปรียบเทียบทฤษฎีทางพระพุทธศาสนามาอธิบายเพิ่มเติมให้ชัดเจน ยกตัวอย่าง “ภิกษุทั้งหลาย สงสาร (การเวียนว่ายตายเกิด) นี้มีเบื้องต้นเบื้องปลายที่ใครๆ รู้ไม่ได้ เบื้องต้นเบื้องปลายไม่ปรากฏแก่สัตว์ทั้งหลายผู้มีวิชาเป็นเครื่องปิดกั้น มีตมทาเป็นเครื่องประกอบไว้ ท่องเที่ยวไป” (Thai Tripitaka, 2539: Thai Tripitaka 17/99/189) ของแต่ละบุคคลนั้น เป็นจิต หรือวิญญาณดวงเดียวกัน ซึ่งมีความเที่ยงแท้แน่นอน ไม่ดับทำลายไปจนกว่าจะไม่ต้องเกิดอีก เมื่อคนหรือสัตว์ตายลงวิญญาณดวงนี้ก็จะออกจากร่างเก่าไปหาร่างใหม่อยู่ต่อไป ซึ่งสามารถใช้ pair production เป็นเครื่องมือทางอุปมา เพื่ออธิบายแนวคิดพุทธว่า “สรรพสิ่งเกิดจากปัจจัย ไม่เที่ยง ไม่มีตัวตนถาวร”

ประเด็นที่ศึกษา 2 พระพุทธศาสนากับทฤษฎีสัมพัทธภาพและทฤษฎีควอนตัมฟิสิกส์ (p. 244) เนื้อหาพระพุทธศาสนากับทฤษฎีสัมพัทธภาพและทฤษฎีควอนตัมฟิสิกส์ อธิบายเรื่อง ก.หลักความไม่แน่นอน สันนิษฐานกฎอนิจจัง ข.อนุภาคเล็กกว่าอะตอมสนับสนุนคำสอนเรื่องอนัตตา

ผู้วิจารณ์เห็นว่า การอธิบายเพียงสองข้อยังไม่ครอบคลุม จึงเสนอให้เพิ่มอีก 4 ประเด็น ค.การสลายตัวของสารกัมมันตภาพรังสี (Nuanchawi Rungthanakiat, 2014, p. 72) ซึ่งเป็นสารที่เกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไปตรงตามกฎไตรลักษณ์ ง.คลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าไม่สามารถมองเห็นได้ แต่สามารถวัดได้โดยใช้หัววัดรังสี เปรียบได้กับจิตที่เกิดขึ้นที่อายตนะซึ่งไม่สามารถมองเห็นได้ สามารถวัดได้ด้วย “สติ” (Phramaha Thongsuk Paññavanno(Phrommidet), 2025, pp.15-29) จ.กฎข้อสามของนิวตัน “ทุกแรงกระทำ ย่อมมีแรงตอบสนองที่เท่ากันและมีทิศตรงข้ามเสมอ” สนับสนุนคำสอน “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” ฉ.หลักเหตุและผล

วิทยาศาสตร์เชื่อว่าผลทุกอย่างมีเหตุ เช่น น้ำเดือดเพราะความร้อน มีความคล้ายคลึงกับหลักปฏิจจสมุปบาท “ธรรมทั้งหลายเกิดขึ้นโดยอาศัยปัจจัย” หรือ “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี”

แผนผังเชิงความคิดจากการวิจารณ์หนังสือ

สรุป

หนังสือ “พุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์” มีประโยชน์ด้านความรู้และความเข้าใจเสริมสร้างความเข้าใจใน แนวคิดของพระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์อย่างลึกซึ้งและเปรียบเทียบได้อย่างมีเหตุผล ทำให้เห็นความสอดคล้องของกระบวนการแสวงหาความจริงในพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์ แม้จะใช้แนวทางต่างกัน ด้านทักษะการคิดวิเคราะห์ ช่วยพัฒนาทักษะในการคิดอย่างมีเหตุผล ไม่มั่งงาย กระตุ้นให้ผู้อ่าน ฝึกตั้งคำถาม วิเคราะห์ และกลั่นกรองข้อมูล ก่อนเชื่อหรือยอมรับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง สามารถนำความรู้มาประยุกต์ใช้ในชีวิตนำหลักธรรม เช่น กาลามสูตร และ อริยสัจ 4 (Chawiz Cheunjareon, 2024, pp. 260-267) มาใช้แก้ปัญหา และเข้าใจชีวิตได้อย่างมีเหตุผล ส่งเสริมการใช้หลักวิทยาศาสตร์ในการทดลองและประเมินผลก่อนตัดสินใจในเรื่องต่างๆ นอกจากนี้ยังมีประโยชน์ด้านการศึกษาการสอนเป็นแหล่งข้อมูลและตำราประกอบการสอนสำหรับอาจารย์และนักศึกษาในหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สนับสนุนการเรียนการสอนแบบบูรณาการระหว่างศาสตร์ ตะวันออก (พุทธศาสนา) และตะวันตก (วิทยาศาสตร์) ทำให้ เกิดมุมมอง กระบวนการ แนวคิด ความรู้ ปัญญา ในการพัฒนาตนเองต่อไป

Reference

Book :

Faculty Of Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (2017). *Buddhism And Science*. Phra Nakhon Si Ayutthaya: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press.

Nuanchawi Rungthanakiat. (2014). *Nuclear*. Bangkok: Kasetsart University Press.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (2539). *Pali Canon (Thai Edition). Mahachulalong Kornrajavidyalaya University Version*. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press.

Journal article :

Phramaha Thongsuk Paññavanno(Phrommidet). (April-May 2025). Awakening In Daily Life According To The Principle Of The Dependent Originationacademic Articles. *Journal Of Buddhist Innovation Review*. 6(2); 15-29.

Chawiz Cheunjareon. (September-December 2024). For A Correct Understanding Of The Principles Of Karma. *Journal Of Buddhist Innovation Review*. 5(3); 260-267.

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ :

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2560). *พุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์*. พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

นวลฉวี รุ่งธนเกียรติ. (2557). *นิวเคลียร์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วารสาร :

พระมหาทองสุข ปญฺญาวณฺโณ (พรมมีเดช). (เมษายน-สิงหาคม 2568). การตื่นรู้ในชีวิตประจำวันตามหลัก ปฏิจจสมุปบาท. *วารสารพุทธนวัตกรรมปริทรรศน์*. 6(2); 15-29.

ชวิต ชื่นเจริญ. (กันยายน-ธันวาคม 2567). เพื่อความเข้าใจถูกต้องเกี่ยวกับหลักกรรม. *วารสารพุทธนวัตกรรม-ปริทรรศน์*. 5(3); 260-267.